

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора

Васюк Оксани Вікторівни

на дисертацію **Протас Оксани Любомирівни**

«Теоретичні і методичні основи підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми»,

яка подається на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дослідження. Формування інтелектуального потенціалу українського суспільства характеризується посиленою увагою до дитячої обдарованості, що передбачає індивідуально-диференційований підхід у процесі навчання та виховання, допомогу в розкритті здібностей особистості, стимулювання її творчої праці. Вирішення поставлених завдань, насамперед, покладається на соціальних працівників, що повинні розв'язувати проблеми роботи з обдарованими дітьми на високому професійному рівні та бути готовими до забезпечення процесу соціалізації обдарованого підростаючого покоління, як у закладах освіти, так і в соціумі.

Рецензоване дослідження відповідає державним документам про вищу освіту. Його тема затверджена вченою радою ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»; погоджено у Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології Національної академії педагогічних наук (протокол № 5 від 27 листопада 2018 року).

Структура дисертаційного дослідження Протас О. Л. є логічною. У роботі окреслений науково-понятійний апарат (мета, завдання, об'єкт, предмет, концепція, гіпотеза дослідження, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів). Мета дисертації полягає в обґрунтуванні теоретичних і методичних засад професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми й експериментальній перевірці ефективності структурно-функціональної моделі її реалізації.

Достовірність та обґрунтованість наукових висновків та рекомендацій забезпечується застосуванням комплексу методів: аналізу (теоретичний; порівняльно-типологічний; типологічно-зіставний, ретроспективний); контент-аналізу; синтезу; систематизації та узагальнення; емпіричні – спостереження, тестування, анкетування, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний); метод моделювання; метод проєктів а також методи математичної статистики, що відобразилося на ґрунтовно проведеному педагогічному експерименті, результати якого є переконливою підставою для того, щоб уважати досягнутою мету дослідження та розв'язання завдань.

На підґрунті з'ясованих теоретичних засад проблеми дослідження, дисертанткою сформульовано провідну ідею, яка полягала в тому, що професійна підготовка у закладах вищої освіти майбутніх соціальних

працівників до роботи з обдарованими дітьми, буде ефективною, якщо здійснюватиметься на основі обґрунтованих наукових і теоретичних засад із відповідним організаційно-методичним супроводом, що забезпечують формування всіх структурних компонентів їхньої професійної готовності до означеного виду роботи.

Найбільш суттєвими науковими результатами дослідження, в яких розв'язана актуальна наукова проблема в галузі теорії і методики професійної освіти, є:

вперше

– здійснено спробу екстраполяції проблеми обдарованих дітей на сферу професійної діяльності соціальних працівників; обґрунтовано теоретико-методологічні та методичні основи їхньої професійної підготовки у ЗВО (єдність системного, діяльнісного, компетентнісного, аксіологічного, акмеологічного, особистісно зорієнтованого підходів, які обумовили загальну спрямованість дослідження та принципів, зреалізованих на методологічному (науковості, історизму, системності, наступності, зв'язку теорії з практикою), загальнодидактичному (наочності, самостійності, креативності, творчості, інтеграції) та особистісному (свідомості й активності, ціннісного ставлення до знань, мобільності) рівнях; запропоновано авторську інтерпретацію понять «обдарованість», «обдарована дитина», «робота соціального працівника з обдарованими дітьми», «професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми», «професійна готовність соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми»; розроблено *критерії* (мотиваційно-цільовий, когнітивно-дослідницький, діяльнісно-технологічний, особистісно-творчий та рефлексивно-вольовий); показники та рівні їх сформованості до означеної діяльності у чотирьох вимірах: високий, достатній, середній, низький; визначено й обґрунтовано *педагогічні* умови: перманентне оновлення змісту навчально-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми; забезпечення практико-орієнтованого освітнього процесу; впровадження в освітній процес *інформаційно-комунікаційних* технологій; розширення суб'єктів взаємодії у професійній підготовці соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми;

– *обґрунтовано*, змодельовано та експериментально перевірено ефективність структурно-функціональної моделі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми, що інтегрує цільовий; змістовий; теоретико-методологічний; організаційно-методичний; практичний; контрольно-результативний блоки;

– *узагальнено* досвід вивчення феномену обдарованості у педагогічній, психологічній, філософській, соціологічній літературі з можливостями його подальшого впровадження у роботу фахівців соціальної сфери;

– *уточнено* функції фахівця означеної сфери щодо роботи з обдарованими дітьми: обґрунтовані їхні завдання у контексті дослідження – забезпечення актуалізації інтелектуально-креативних потенцій дітей та способів їх самореалізації у процесі особистісного формування; розширено та поглиблено способи виявлення особливих здібностей обдарованих дітей; укладено комплекс методик для роботи з ними у закладах та поза закладами освіти;

– *запропоновано*: шляхи співпраці закладів освіти із соціальними службами і територіальними громадами з метою реалізації розробленого нами проєкту сприяння розвитку обдарованих дітей; напрями удосконалення методичної складової діяльності ЗВО для забезпечення ефективної підготовки соціальних працівників до діяльності з обдарованими дітьми;

– *подальшого розвитку* набули положення про організацію професійної підготовки фахівців соціальної сфери у ЗВО і його інформаційно-методичне забезпечення для організації різних видів діяльності та реалізації обдарованості дітей;

– *окреслено перспективи* та програмні завдання розвитку соціальної роботи в означеному напрямі в умовах оновленої соціокультурної системи.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні та апробації навчально-методичного комплексу щодо формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми, а саме: авторського курсу «Соціально-педагогічні аспекти роботи з обдарованими дітьми»; окремих тем до освітніх компонентів для студентів за *освітньо-професійною програмою «Соціальна педагогіка»* («Соціальна педагогіка», «Основи соціально-педагогічних досліджень», «Основи профорієнтаційної соціально-педагогічної діяльності», «Соціально-педагогічна діяльність за місцем проживання» та за *освітньо-професійною програмою «Соціальна робота»* («Основи соціалізації особистості», «Соціальна політика», «Соціально-психологічна робота у сфері дозвілля», «Практична психологія в соціальній роботі»); методичних рекомендацій до самостійної роботи студентів із опанування освітніми компонентами – «Соціально-педагогічна діяльність з обдарованими дітьми», «Основи профорієнтаційної соціально-педагогічної діяльності» за *освітньо-професійною програмою «Соціальна педагогіка»* та «Соціальна робота в громаді» за *освітньо-професійною програмою «Соціальна робота»*), методичних рекомендацій із написання бакалаврських і магістерських робіт за спрямуваннями «Соціально-педагогічна робота з обдарованими дітьми» та «Шляхи удосконалення діяльності позашкільних закладів у контексті роботи з обдарованими дітьми» за *освітньо-професійною програмою «Соціальна педагогіка»*; практичних завдань щодо окресленого напрямку професійної діяльності в методичних рекомендаціях з організації виробничої практики в літній період (III курс), виробничої педагогічної практики в закладах освіти (IV курс) за *освітньо-*

професійною програмою «Соціальна педагогіка»; вивчено та узагальнено досвід українських і зарубіжних ЗВО щодо діяльності з обдарованими дітьми та на цій основі рекомендовано внести зміни до навчальних та робочих програм, адаптувавши їхній зміст до вітчизняних реалій.

Дисертаційне дослідження Протас О. Л. складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (425 найменувань) і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 519 сторінок, із яких 436 сторінок основного тексту. Суттєвим доповненням до роботи є добре представлений графічний матеріал, який позитивно впливає на сприйняття тексту дисертації та додатки (26 таблиць та 23 рисунки).

У першому розділі роботи «Методологічні основи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти» наведено результати ретроспективного аналізу праць учених про соціальну систему, виокремлено особливості розвитку соціуму в ХХІ столітті; розкрито філософсько-методологічні основи професійної підготовки соціальних працівників; виокремлено і обґрунтовано методологічні підходи; визначено принципи професійної підготовки, які зреалізовано на методологічному, загальнодидактичному та особистісному рівнях.

Оксана Любомирівна демонструє належну структурованість наукового мислення, визначаючи методологічні підходи (системний, діяльнісний, компетентнісний, аксіологічний, акмеологічний, особистісно зорієнтований), які слугують основою проектування системи фахової підготовки студентів до роботи з обдарованими дітьми. Необхідну методологічну функцію у її дослідженні здійснювали наукові принципи: історизму, системний, науковий, наступності, зв'язку теорії з практикою та ін.

У другому розділі дисертації «Теоретичні засади професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми» висвітлено терміносистему проблеми дослідження; визначено зміст понять «професійна підготовка», «професійна готовність», представлено поняття «обдарованість», «обдарована дитина», розглянуто обдарованість як феномен, вивчено його соціальну та психологічну природу; системно типологізовано види обдарованості; увиразнено поняття «обдарована дитина»; запропоновано авторське трактування понять «професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми», «професійна готовність майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми».

Дисертанткою системно типологізовано види обдарованості за низкою критеріїв. А саме: сфери обдарованості (інтелектуальна, творча, академічна, лідерська, художня, рухова); діяльність та сфера психіки, що забезпечує різні види: практична (ремесла, спортивна, організаційна); теоретико-пізнавальна (інтелектуальна в галузі природничих, гуманітарних наук); художньо-естетична (хореографічна, сценічна, літературно-поетична, образотворча, музична); комунікативна (лідерська, атрактивна); духовно-ціннісна

(стимулювання духовних цінностей); рівень сформованості (актуальна, потенційна); форма прояву (явна, прихована); широта прояву в діяльності (загальна, спеціальна); особливості вікового розвитку (рання, пізня); домінуючий тип діяльності (інтелектуальна, академічна, творча, художня, психомоторна, конструкторська, лідерська (організаторська) та ін.; інтенсивність прояву (підвищена готовність до навчання, обдаровані, високообдаровані, особливо обдаровані (таланти, вундеркінди); темпи психічного розвитку (нормальний темп вікового розвитку або із значним випередженням); вікові особливості прояву (тимчасова, стабільна). Виокремлено три категорії обдарованих дітей: з високим рівнем загальної обдарованості; які досягли успіхів у певних сферах діяльності (математика, музика, спорт, образотворче мистецтво та ін.); що відмінно навчаються («академічна обдарованість»).

У розділі *третьому* «Концептуальні засади професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми: прикладний аспект» представлено нормативно-правове та організаційно-методичне забезпечення професійної підготовки соціального працівника у ЗВО; описано мету, зміст, форми та їхню структурну специфіку, а також методи та методики, на яких ґрунтується процес підготовки з проєкцією на їх практичну діяльність у майбутньому; наведено та обґрунтовано критерії визначення професійної готовності (мотиваційно-цільовий, когнітивно-дослідницький, діяльнісно-технологічний, особистісно-творчий та рефлексивно-вольовий) та показники до роботи з обдарованими дітьми у чотирьох вимірах рівнів її сформованості: високий, достатній, середній, низький.

Вдало, за результатами теоретичного аналізу, визначено готовність студентів до роботи з обдарованими дітьми як результат професійної підготовки соціального працівника, яка включає: наявність спеціальних знань із проблеми обдарованості, широкого спектру умінь, що необхідні для реалізації цієї діяльності, систему цінностей та мотивів, які сприяють професійному інтересу до такої діяльності, комплекс професійно-важливих якостей особистості, що в сукупності забезпечують ефективне професійне функціонування фахівця в означеному напрямі діяльності. Визначено, що структура готовності майбутнього соціального працівника до роботи з обдарованими дітьми охоплює теоретичну, практичну та особистісну складові. Запропоновано структурну схему готовності соціального працівника до роботи з обдарованими дітьми.

У розділі *четвертому* «Технології професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми» описано стан професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми; охарактеризовано організаційно-методичне забезпечення освітнього процесу сучасних ЗВО; представлено результати констатувального етапу експерименту; запропоновано ефективні технології

підготовки студентів до роботи з обдарованими дітьми: використання комп'ютерного тестування з метою виявлення їх професійної спрямованості та схильності до вибору професії, динаміки процесу професійного становлення; моніторингу розвитку особистісних професійних якостей і означення напрямів консультативної допомоги у професійному самовизначенні та самореалізації; виявлення динаміки професійного розвитку та його пролонгованості на самоудосконалення.

Привертає увагу проєкт «Цікаві канікули-2020» Навчально-методичного центру «Університет обдарованої дитини», який функціонує при Науковому парку ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Студентами спеціальності 231 «Соціальна робота» організовано для дітей цикл інтерактивних занять «Розвиваємо творчі здібності». Програму спрямовано на прояви творчого потенціалу учасників шляхом реалізації креативних підходів, оригінальності й гнучкості у генеруванні нових ідей та винахідливості.

У розділі *п'ятому* «Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми: експериментально-прикладний аспект» – описано структурно-функціональну модель професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми; алгоритм її реалізації, експериментальну методику; обґрунтовано низку педагогічних умов, спрямованих на ефективність професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми.

Свідченням ґрунтовного практичного доробку автора вважаємо застосування методу моделювання у результаті чого було розроблено структурно-функціональну модель професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми, що утворюється на базі взаємодії шести взаємопов'язаних блоків (цільовий, змістовий, теоретико-методологічний, організаційно-методичний, практичний і контрольнорезультативний). Її основною метою є формування готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми.

Педагогічний експеримент дослідження передбачав етапи, що повною мірою реалізують завдання дослідження та його гіпотетичне припущення. Достовірність результатів підтверджується теоретичним обґрунтуванням проведеного дослідження, значною вибіркою респондентів (438), ґрунтовною базою дослідження (6 закладів), валідними методиками, поєднанням кількісного та якісного аналізу отриманих емпіричних даних.

Надійність і вірогідність одержаних результатів обґрунтовані завдяки здійсненню якісного і кількісного аналізу даних, їх статистичною обробкою та належною оцінкою результатів дослідження. Якісний і кількісний аналіз отриманих результатів педагогічного експерименту засвідчив позитивну динаміку рівнів готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми. Порівняно на контрольному етапі експерименту показники рівнів готовності до роботи з обдарованими дітьми за визначеними

критеріями в ЕГ і КГ і встановлено, що в ЕГ вони зросли на високому і достатньому рівнях за всіма критеріями готовності, а саме: високий зріс за рахунок достатнього; із середнього рівня студенти перемістилися на достатній, що свідчить про ефективність впровадження розробленої структурно-функціональної моделі, педагогічних умов та організаційно-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми.

Висновкам та пропозиціям, представленим у роботі, притаманна повнота та логічність викладення, високий рівень обґрунтованості і достовірності, наукова новизна, теоретична та практична значущість.

Рівень апробації результатів дослідження є також належним і підтверджується участю дисертантки у міжнародних та всеукраїнських конференціях. У опублікованих за темою дисертації 36 працях викладено основні наукові положення, зроблені у процесі наукового пошуку.

Результати проведеного дослідження дали змогу прогностично обґрунтувати перспективи подальшого наукового пошуку, зокрема розвиток питання систематизації функцій соціального працівника, введення в формат обов'язковості оволодіння способами виявлення та сприяння самореалізації обдарованих дітей, активізації інтелектуального потенціалу в оновленій соціокультурній системі тощо.

Високо оцінюючи дисертацію, вважаємо за доцільне висловити міркування, що виникли у процесі рецензування роботи й вимагають окремих уточнень і пояснень.

1. У завданнях дослідження не отримала гідного висвітлення концепція професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми.

2. На нашу думку, підрозділ 1.3. «Зарубіжний і вітчизняний досвід професійної підготовки соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми» варто перенести у розділ 2 «Теоретичні засади професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми», адже в ньому висвітлені теоретичні і практичні засади професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми.

3. У підрозділі 1.3. «Зарубіжний і вітчизняний досвід професійної підготовки соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми» представлено ґрунтовний аналіз зарубіжного досвіду щодо професійної підготовки соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми. На нашу думку, робота б виграла, якби дослідниця більше приділила увагу технологіям підготовки соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми та окреслила можливість застосування подібних технологій у процесі підготовки майбутніх соціальних працівників в Україні.

4. Уважаємо, що результати констатувальних досліджень, які представлені у підрозділі 3.3. «Методики визначення готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми», перенести до

підрозділу 4.1. «Стан професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми», що б дозволило цілісно подивитись на результати педагогічного експерименту.

5. У структурно-функціональній моделі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми, на нашу думку, досить скромно представлені технології та методи підготовки соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми. Також, варто було б технології та методи з теоретико-методологічного блоку перенести до організаційно-методичного.

6. У підрозділі 5.1. «Обґрунтування структурно-функціональної моделі професійної підготовки» не вказано, якою методикою послуговувалася автор, визначаючи домінуючі педагогічні умови формування досліджуваного явища.

7. Робота та оформлення списку літератури не позбавлені стилістичних та орфографічних помилок.

Висловлені зауваження, побажання і дискусійні думки не заперечують позитивної оцінки наукового рівня дисертації, що вносить певний вклад у розробку проблеми підготовки соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми.

Висновок. На основі вивчення поданої роботи можна дійти висновку, що дисертація є самостійним і завершеним науковим педагогічним дослідженням. Зроблені автором теоретичні висновки і практичні рекомендації достатньо аргументовані, мають позитивне значення для розвитку педагогічної науки.

За характером фактичного матеріалу, ступенем його кількісного і якісного аналізу, рівнями новизни і значущості результатів дослідження для педагогічної науки і практики, обґрунтованості висновків дисертація Протас Оксани Любомирівни «Теоретичні і методичні основи підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми», подана на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти, відповідає чинним вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМУ за №656 від 19.08.2015 р. та за № 1159 від 30.12.2015 р.), а її автор – заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

професор кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
доктор педагогічних наук, професор

О. В. Васюк

